

Signs of Safety

Samen leren in een traject richting veilig, geliefd en omringd opgroeien

Nele HAEDENS

Signs of Safety (SofS) is een benadering die helpt om op een kracht- en oplossingsgerichte manier om te gaan met situaties waarin de veiligheid van kinderen mogelijk in gevaar is. De kern is een sterke samenwerking met ouders, kinderen en hun familie, ook als de hulpverlening gedwongen is. De hulpverlener heeft vanuit een houding van respect voor het gezin oog voor signalen van veiligheid én onveiligheid. De benadering werd ontwikkeld in Australië en wordt wereldwijd binnen jeugdhulp/jeugdbescherming geïmplementeerd. Sinds 2015 wordt SofS ook geïmplementeerd binnen de diensten Ondersteuningscentra Jeugdzorg (OCJ) en Sociale diensten Jeugdrechtbank (SDJ) in Vlaanderen. De consulenten van OCJ en SDJ hebben een duidelijk doel: een veilige omgeving creëren voor kinderen en jongeren nu én op lange termijn. Samen met alle betrokkenen gaan consulenten de risicovolle situatie grondig onderzoeken. Ze brengen ouders en hulpverleners samen rondom de kinderen en helpen de families en kinderen zelf om aan het stuur te staan van hun veiligere toekomst.

In deze bijdrage wordt SofS kort toegelicht; vervolgens wordt ingegaan op het implementatieproces in Vlaanderen, waarin het leren van en met elkaar centraal staat als voorwaarde tot groei met respect voor de eigenheid en expertise van iedereen.

Missie: veilig, geliefd en omringd oproeien

In Vlaanderen startte zes jaar geleden de implementatie van SofS binnen de Ondersteuningscentra Jeugdzorg en Sociale diensten Jeugdrechtbank. Het was en is een zeer interessante en boeiende reis met hoogtes en laagtes. We hebben al veel geleerd, maar zijn nog steeds lerende!

Met het in voege treden van het decreet integrale jeugdhulp (2014) werd het jeugdhulpverleningslandschap gereorganiseerd. Bovendien kreeg het mandaat van de consulenten Ondersteuningscentra en Sociale diensten Jeugdrechtbank (OSD) een duidelijkere focus op de veiligheid van de minderjarige. De focus is niet langer de problematische opvoedingssituatie (POS) maar het maatschappelijk noodzakelijk zijn van ingrijpen in verontrustende situaties. Situaties worden als verontrustend ingeschat als ze de ontwikkelingskansen van de minderjarige bedreigen en/of de integriteit van de minderjarige of de gezinsleden aantasten. Om dit mandaat op een kracht- en oplossingsgerichte manier vorm te geven en tegelijkertijd in te kunnen zetten op samenwerking, empowerment en participatie van jongeren en hun gezin en op gedeelde verantwoordelijkheid met professionele partners in het omgaan met verontrusting, is er gekozen voor de implementatie van SofS.

Andrew Turnell¹ benoemt het traject met de kinderen, jongeren, hun ouders en hun netwerk als een lerende reis richting een gewenste toekomst. De keuze voor de implementatie van SofS was in parallel ook meteen een keuze voor een lerende reis. We willen ontwikkelen naar een jeugdbescherming waarin we vanuit ons speci-

fiek mandaat als consulent, samen met kinderen, jongeren, ouders en hun netwerk mee hoop willen creëren op een toekomst waarin kinderen en jongeren veilig, geliefd en omringd kunnen opgroeien. Nu en op lange termijn.

De doelstelling van Signs of Safety

Turnell en Edwards (1999) ontwikkelden SofS als oplossingsgerichte benadering voor het werken met gezinnen waar (het vermoeden van) kindermishandeling speelt. SofS is in de jaren '90 in Australië ontwikkeld met medewerking van ruim 150 hulpverleners uit de jeugdhulpverlening en kinderscherming. Men wilde komen tot een aanpak waarbij de jeugdhulpverleners meer vertrouwen zouden krijgen in hun eigen werkwijze, waarin zij tot een constructieve samenwerkingsrelatie met de cliënt konden komen en de veiligheid van de kinderen centraal staat.

De **doelstelling** van SofS luidt als volgt:

“We doen ons werk met een scherpe focus op de veiligheid van het kind. We hebben ons dagelijks werk, het beleid, de procedures en de organisatie zodanig opgezet dat we alles doen om het mogelijk te maken om ouders, kinderen en iedereen die van nature verbonden is met de kinderen centraal te stellen bij onderzoek en besluitvorming.

We geven ze alle gelegenheid om met hun ideeën te komen, voordat wij die van ons voorstellen of opleggen. Volledige betrokkenheid van familie en netwerk wordt altijd nagestreefd,

ongeacht of het kind permanent bij zijn biologische familie woont of daar buiten. Alles wordt gedaan om het kind in staat te stellen een leven te leiden waarbij het blijft behoren bij familie, cultuur en gemeenschap van herkomst. Met andere woorden is dit samen met de betrokkenen en niet over, van bij het begin wordt partnerschap aangegaan.”²

Veiligheid creëren vraagt om patronen van geheimhouding en schaamte te doorbreken. Hiervoor is het noodzakelijk om de onveiligheid grondig te onderzoeken en te benoemen. SofS biedt een kader van geïntegreerde principes, disciplines, hulpmiddelen en processen. Het biedt handvaten in het proces van inschatten van veiligheid om daarover met elkaar -zowel met gezinnen, ouders, hun netwerk en andere professionals- in gesprek te gaan. Ook om kinderen, jongeren en iedereen die betrokken is op deze jongeren en hun gezin -de voetbaltrainer, de leerkracht, de buurvrouw... - in hun kracht te zetten om vanuit een duidelijk toekomstperspectief samen rond de doelen te kunnen werken.

De **kernelementen** zijn:

- Een werkrelatie opbouwen

In een constructieve samenwerking tussen hulpverleners en gezinnen of hulpverleners onderling vertrekken we vanuit een open blik. We stellen zoveel mogelijk vragen zonder daarbij ons doel uit het oog te verliezen, nl. om kinderen veilig te laten opgroeien. Door uitgebreid vragen te stellen kunnen we de gezinsleden en hun netwerk tot inzichten brengen en hun aanpak bijsturen. Wie wil inzetten op de veiligheid van kinderen, moet inzetten op hun familie en netwerk en hoe zij de dagelijkse zaken anders kunnen aanpakken.

- Kritisch denken

Door kritisch te denken stellen we ons als professional in vraag en houden we er rekening mee dat we het bij het verkeerde eind kunnen hebben. Een vragende houding vanuit de hulpverlener is daarbij essentieel. Kritisch denken is ook van belang bij het beoordelen van risico's. Deze beoordeling komt tot stand door het afwegen van de gevaren en de krachten binnen een familie en dit samen met de familie en de hulpverlening.

- Werken met wat goed werkt, zoals kinderen, jongeren, hun families en praktijkwerkers aangeven

Iedereen, de maatschappij, media, wetenschap en de man in de straat hebben een idee over hoe jeugdhulpverlening en -bescherming zouden moeten werken. SofS is een praktijkgerichte benadering en gebaseerd op alles wat werkt in families. Het zijn vooral cliënten en praktijkwerkers die aangeven wat werkt.

Kracht- en oplossingsgericht onderzoek

Het hart en de ziel van de jeugdbescherming en van SofS is een risico-/veiligheidsanalyse die we samen met het gezin en het netwerk maken, zodat wij als hulpverlener, maar vooral het gezin en de mensen aan wie het kind toebehoort zich elke dag de vraag kunnen stellen: 'Is dit kind thuis veilig genoeg?'

Tijdens dit onderzoek hanteren we een kracht- en oplossingsgerichte basishouding. Oplossingsgericht wil niet zeggen dat we de problemen vergeten. De problemen en zorgen zijn de reden waarom

we als consultants bij het gezin binnenkomen. De consultant heeft niet alleen aandacht voor de problemen en risico's in een gezin, maar zoekt naar de balans tussen risico's en veiligheid in een gezin. Om zo'n gebalanceerd beeld te krijgen maakt de consultant gebruik van het perspectief van alle gezinsleden. Er wordt uitgebreid doorgevraagd op wat er aan de hand is, wat iedereen ziet of hoort als impact op de kinderen, wat reeds werkte in het verleden, wie er nog zou kunnen helpen en op welke manier. Veiligheid is meer dan alleen de afwezigheid van risico's. De consultant zoekt actief naar wat vandaag de bestaande krachten en de bestaande veiligheid zijn.

Het onderzoek is niet alleen de taak van de consultant maar gebeurt samen met de gezinnen. Kinderen, ouders, en hun netwerk beschouwen we als actieve partners. We hebben hen hierin nodig, we luisteren naar hun perspectief en geven hen de kans om hun expertise binnen te brengen. Dit wil niet zeggen dat we de kennis en expertise van betrokken professionals niet zullen hanteren. Kennis (zoals bv. over hechting, Adverse Childhood Experiences (ACES), kindermishandeling, dynamieken van geweld, typische patronen van verslaving, impact van opeenstapeling van schade/negatieve impact,...) en deskundigheid zijn nodig. Deze bieden een structuur of een kader om de kennis van het gezin en van de professional beter met elkaar te integreren vanaf het eerste gesprek. Hulpverleners nemen al te vaak de exclusieve verantwoordelijkheid op zich voor het analyseren van het probleem en voor het voorstellen van oplossingen. Ook ouders willen dat het goed gaat. We hebben een gezamenlijk doel, ook al kunnen we van mening verschillen over de zorgen. Willen we samen bewegen richting de gewenste veilige toekomst dan verbreden we de perspectieven en laten hen nadenken wie wat kan doen om voor veiligheid te zorgen.

'Leading the learning': consultants als facilitators van het leren van gezinnen en hun netwerk

Het stimuleren van een gezonde ontwikkeling en het creëren van groeimogelijkheden, zijn een opdracht en verantwoordelijkheid van de ouders, maar zijn evenzeer een maatschappelijke opdracht. Binnen onze meer aanklampende en zelfs gedwongen hulpverlening geven we de ruimte om een lerend traject aan te gaan. We gaan steeds uit van een groei mindset. Hoe penibel of uitzichtloos de situatie ook lijkt of is, we geloven dat er mogelijkheden tot veranderingen zijn en dat de mensen die vooral zelf bezitten.

SofS kan je beschouwen als een procesmodel waarbij de actiecyclus centraal staat (figuur onder). Kinderen, gezinnen en hun netwerk leren en groeien doorheen het traject dat we samen met hen bewandelen. De cirkel laat het cyclisch proces zien dat we als hulpverlener meerdere malen doorlopen met de jongere, zijn gezin en zijn netwerk.

De consultant neemt een centrale rol in als facilitator van het proces, in het leiden van het leren van gezinnen. Enerzijds zullen de zorgen en het gevaar voor de toekomst geformuleerd worden, anderzijds zal ook een duidelijk beeld worden gegeven van wat er moet veranderen. In elk traject staat de consultant samen met alle betrokkenen stil bij het te lopen proces ('plan van aanpak'), ten einde de vooropgestelde doelstellingen samen te kunnen bereiken. Kinderen staan

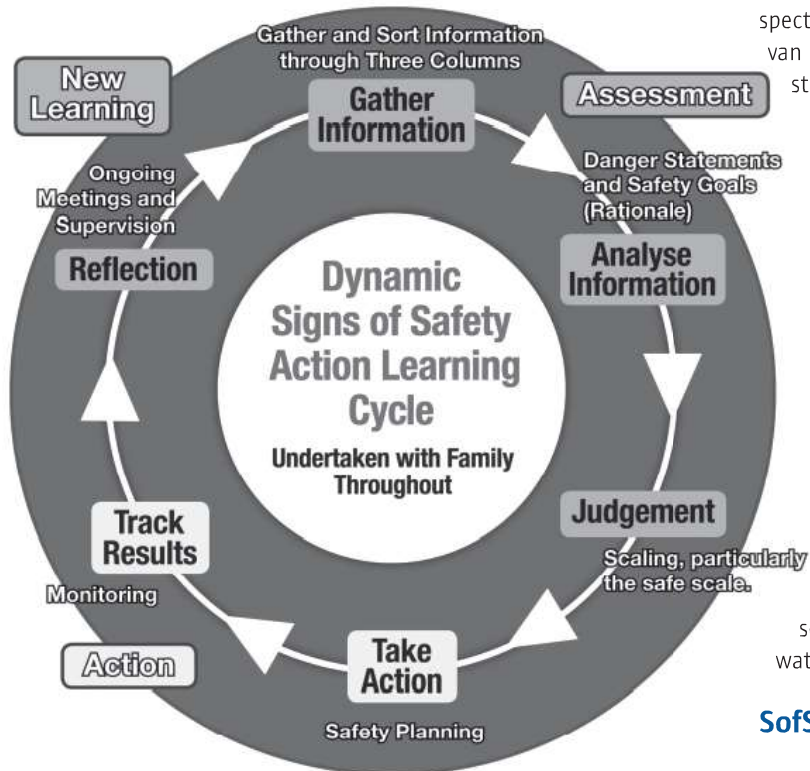

Fig. 1: The Dynamic Signs of Safety Action Learning Cycle (Turnell & Murphy, 2017)

centraal. Ze krijgen een stem in het proces en samen wordt gezocht hoe deze stem doorheen het proces kan weerklinken. Mensen uit het netwerk - dit kan zowel iemand uit de familie, vriendengroep, school of sport zijn - worden gevraagd hierin een belangrijke rol op te nemen.

Rond elk kind is er naast de ouders wel iemand die van dit kind houdt of voor hem/haar van betekenis wil zijn. Hulpverlening installeren betekent niet automatisch dat er veiligheid zal zijn. Bovendien beschouwen we onszelf slechts als passanten in het leven van kinderen en jongeren en weten hoe belangrijk netwerkfiguren en steunfiguren zijn voor kinderen en jongeren om veilig, geliefd en omringd te kunnen opgroeien. Alle veiligheid die wij vandaag voor een kind helpen creëren, zien wij als een tijdelijk en bijgevolg onvolledig iets wanneer we niet ook kunnen inzetten op de aanwezigheid van steunende, liefhebbende én blijvende volwassenen die een kind verder helpen groeien, herstellen en floreren. Vanaf de start van ons traject stellen we dan ook een sterke focus op partnerschap met dit informele netwerk. Zij kunnen verschillende rollen of engagementen opnemen in functie van het creëren van welzijn/veiligheid voor het kind. We betrachten een blijvend netwerk rondom een kind op te sporen, te activeren en waar nodig ook banden te verstevigen. Door middel van veiligheidsplanning helpen we kinderen, jongeren en hun netwerk om zelf hun verantwoordelijkheid op te nemen en ervoor te zorgen dat ze het vooropgestelde doel kunnen behalen. Het is een samen op weg gaan met als doel dat ouders en netwerk dit zelfstandig kunnen aanhouden ook wanneer de betrokken diensten wegvallen.

Tenslotte wordt er gezocht naar wat werkt en de cliënten zelf bepalen dit mee. Het bemoedigen van mensen vanuit een sterkteper-

spectief maakt dat ze kunnen aangesproken worden op het inzetten van hun kwaliteiten om hun leven te verbeteren. Door een constante nadruk op de sterke kanten neemt de motivatie van de cliënten toe en worden ze meer actor om hun eigen leven richting te geven. Veiligheid wordt binnen SofS gedefinieerd als 'strengths demonstrated as protection over time'. Daarom is het van belang dat gezinnen en hun netwerk voldoende mogelijkheden krijgen om te tonen dat afspraken en plannen effectief zullen zijn om de kinderen veilig te houden. We zorgen samen dat ze mee de verantwoordelijkheid opnemen voor de veiligheid en het welzijn thuis en binnen het netwerk, zelfs voor deze kwetsbare kinderen en jongeren binnen de jeugdbescherming. Dit willen we uitdragen ook naar partners in de jeugdhulpverlening en belangrijke actoren binnen de verschillende levensdomeinen van een kind, zoals onderwijs en vrije tijd. Ook scholen, leerkrachten en CLB's zijn belangrijke partners in het groei- en ontwikkelingsproces van kinderen. Met deze actoren wordt, indien mogelijk, van bij de start een partnerschap aangegaan en bekeken wie welke rol kan opnemen en wat deze kan betekenen voor jongeren, hun gezin en het netwerk.

Sofs, een lerende reis voor OSD in Vlaanderen

Implementeren is reflecteren³... en leren. Het is met andere woorden een dynamisch proces. We bepalen bij de start wat we willen veranderd zien (gewenste toekomst) en maken hierbij plannen en doelstellingen op, die geregeld worden geëvalueerd en indien nodig bijgesteld.

Met de omschreven doelstelling zet SofS als benadering de spotlight op die gewenste toekomst en benadrukt dat het leren daarin een belangrijke plaats inneemt. Het was en is een ware uitdaging om SofS te vertalen naar de Vlaamse context. We hebben tijd en ruimte genomen om te experimenteren, te leren en aan te passen naar de praktijk van OCJ en SDJ.

Turnell en Murphy introduceerden de actieleercyclus in de Signs of Safety-benadering in 2014 om het proces van voortdurend leren door de professionals en organisaties in de jeugdbescherming aan te moedigen. Actieleren gaat ervan uit dat de meeste kennis en vaardigheden worden opgedaan door het doen en ervaren en door het structureel met collega's reflecteren op het handelen, met name door het delen van goede praktijken met andere professionals. Deze verschillende manieren van leren zijn nodig om tot verdieping en duurzame verankering van SofS in de praktijk te komen. Om te kunnen leren is er een omgeving nodig die je hiervoor de noodzakelijke ruimte en mogelijkheden biedt.

We werken vaak in zeer preciaire situaties waarbij de veiligheid van kinderen niet altijd verzekerd is. Dit gaat gepaard met de nodige onzekerheid en soms angst. Beslissingen inzake deze kinderen en jongeren grijpen in op hun leven en leefomgeving en houden risico's in. Om in deze omstandigheden te durven kiezen voor de ontwikkeling richting een lerende organisatie is een bijzondere uitdaging, die we met enthousiasme én weloverwogen aangaan. We willen een cultuur installeren waarbinnen gezamenlijke reflectie, dialoog, intervisie en teamleren, vaste waarden zijn, ingeschreven in onze processen. Het leren is nooit af. Een open en transparante cultuur stimuleert een lerende attitude op individueel niveau, waarbij me-

dewerkers op zoek zijn naar een uitdaging, vragen stellen, om hulp vragen, zich afvragen hoe ze het beter kunnen doen. We zijn ons ervan bewust dat we dagelijks in risicovolle situaties werken, waarin 'fouten' maken niet gewenst is, maar inherent is aan het werken met mensen en wij als mens ons eigen instrument zijn. In een dergelijke context hebben we leiders nodig die mee achter hun medewerkers en gezinnen durven staan. Wanneer er dan toch een incident/fout gebeurt, voelt een medewerker zich ondersteund door de organisatie, worden vragen samen uitgeklaard en wordt bekeken hoe we ermee omgaan en hoe we het anders zouden kunnen doen. Reflectie op het eigen handelen staat centraal doorheen de organisatie waarbij constante groei een kans en een mogelijkheid is.

In de eerste jaren van de implementatie onderzochten we hoe SofS binnen de Vlaamse context er kon uitzien. We probeerden uit wat werkt en ontdekten wat niet werkt. Ook vandaag blijven we ons afvragen hoe voor ons 'goed werk' eruit ziet, zelfs in moeilijke omstandigheden. De nieuwe processen werden hertekend en zijn tot stand gekomen vanuit praktijkervaringen in een sterke wisselwerking met het beleid. Samen kijken naar wat werkt, wat goed gaat en welke 'best practices' we hebben, is de motor die ons helpt groeien en ontwikkelen. De focus op het kind en kinderen echt betrekken en meenemen in hun traject is meer dan hen eenmaal zien en horen tijdens het onderzoek. Kinderen een stem geven doorheen het traject betekent dat consultants creatief zijn, uitleg geven waarom we betrokken zijn, wat er zal gebeuren en hen hierin een stem geven. We investeren in een samenwerkingsrelatie met hun ouders zodat zij ons het mandaat geven om ook met hun kinderen samen te werken en omgekeerd.? Onderstaande figuur is een vertaling van de

actieleercyclus naar het kinderen meenemen als actieve partner: wat is minimaal noodzakelijk doorheen het proces, hoe kunnen ze blijvend partner zijn en hoe kunnen we betekenisvol afronden?

Tijdens de implementatie keken wij ook kritisch naar de gevolgde procedures. Welke vorm van overleg is ondersteunend in de besluitvorming, het plannings- en opvolgingstraject van cliënten? Nadenken over de focus die je wil nemen in een case of in een gesprek is cruciaal om op een goede wijze een proces met de cliënten te kunnen aangaan. Een netwerk bestaande uit collega's consultants, leden van een multidisciplinair team, een teamverantwoordelijke,... waar de consultant terecht kan voor reflectie en vragen werkt hierbij ondersteunend. Voorbereiding op contacten met cliënten is iets wat continu doorheen het hele proces centraal dient te staan. Het helpt om de focus en de regie te houden op de verontrusting en op de impact op het kind en om te komen tot een gerichtere aanpak. Daartoe hervormden we onze teamoverlegmomenten en installeerden we wat we noemen 'procesteams'. Het is een dynamisch interessant instrument, een vorm van overleg die bijdraagt tot het inhoudelijk en procesmatig opvolgen van een dossier en van bij de start een meer gedeelde verantwoordelijkheid en gedragenheid in de besluitvorming bewerkstelligt. Een frisse blik, een reflectiemoment draagt ertoe bij dat er nagedacht wordt over volgende stappen, over mogelijke vragen, over blinde vlekken en hoe je die kan aanpakken,... Het vraagt een zekere kwetsbaarheid en is tegelijk ondersteunend naar het handelen van de consultant. Het professionaliseert de consultant verder in zijn/haar handelen en is eigen aan een lerende organisatie!

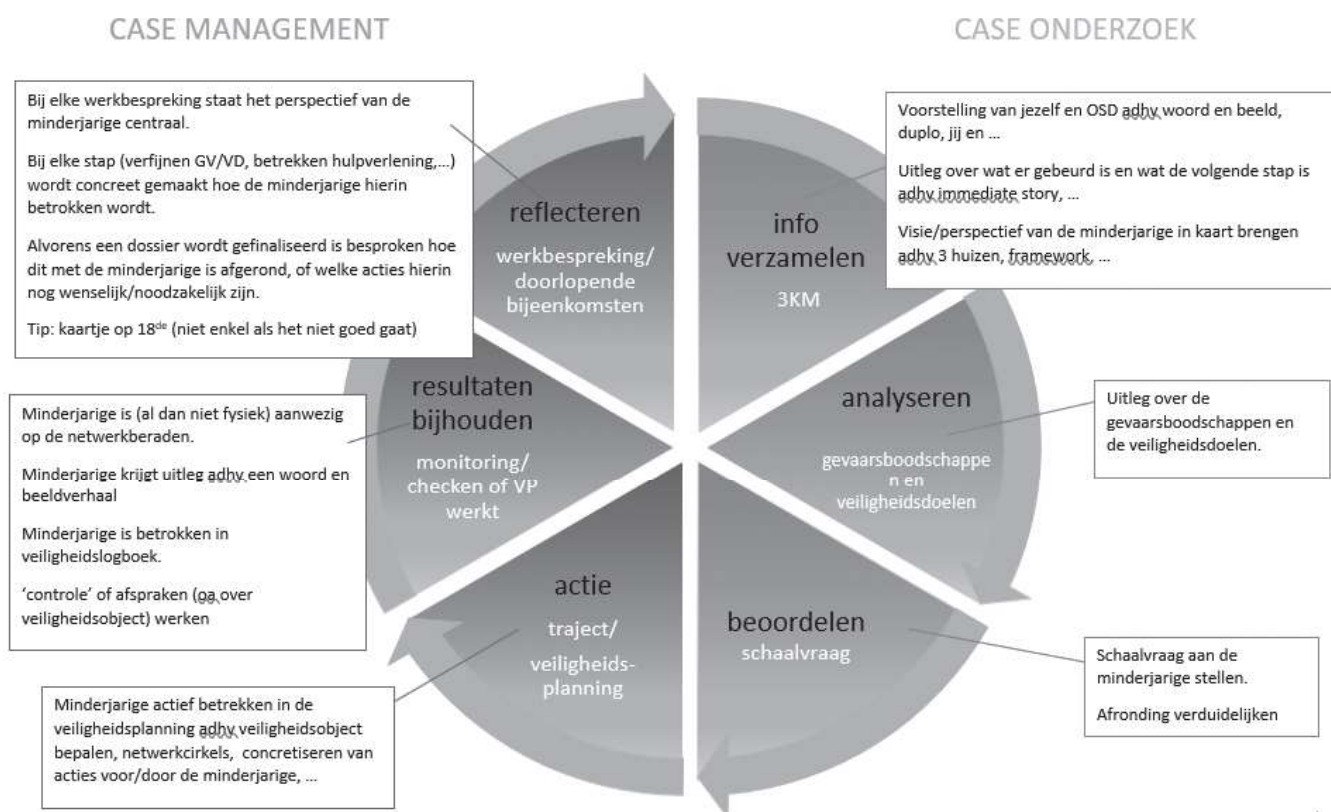

Fig. 2 Actieleercyclus voor het kind als actieve partner binnen OSD (uit Praktijkids)

Hoop naar de toekomst toe: 'Partnerschap en samenwerking binnen jeugdbescherming'

De kracht van SofS is het betrekken van alle voor het gezin belangrijke mensen. Deze kunnen uit de familie komen, maar ook uit de buurt. Daarnaast zijn er professionals, zoals een leerkracht of een huisarts, die een rol kunnen hebben bij het installeren en herstellen van veiligheid. Ook het gedeelde engagement bij deze professionals vormt een deel van de SofS-benadering. Vanuit een heldere analyse durven we de zaken benoemen en hier open en transparant over zijn. We faciliteren een gedeelde verantwoordelijkheid om naar een nieuwe hoopvolle toekomst te kunnen bewegen waarin kinderen centraal staan en zij die hen omringen en graag zien, mee aan het roer staan.

Binnen Vlaanderen laten heel wat organisaties zich inspireren door SofS en kiezen ze ervoor om deze benaderingswijze te integreren in hun werking. Wanneer we in situaties van verontrusting en maatschappelijke noodzaak elkaar ontmoeten als professionals, verwachten we niet dat iedereen met SofS werkt, maar streven we er vooral naar dat we in verbinding met alle belangrijke betrokkenen in het leven van kinderen een proces kunnen aangaan ten voordele van het veilig, geliefd en omringd opgroeien.

Als hulpverleners zijn we allen slechts passanten in het leven van kinderen en jongeren. We zijn ons er van bewust dat er grenzen zijn aan de eigen expertise en waar nodig gaan we partnerschap aan met andere professionele actoren. We hopen binnen de samenwerking gedeelde engagementen uit te werken ten voordele van het traject dat we met gezinnen aangaan. Op deze manier willen we samen ons beste denken en kunnen inzetten om zo ouders en hun netwerk te helpen veiligheid voor hun kinderen te creëren. We zien hiertoe een nood en ruimte vanaf het moment dat cliënten binnen onze diensten aangemeld worden tot het moment dat we hen opnieuw los kunnen laten.

Nele HAEDENS

nele.haedens@opgroeien.be

BRONNEN

<https://www.jeugdhulp.be/signs-of-safety>

Boendermaker, L. *Implementeren is reflecteren. Evidence based werken en de implementatie van interventies in de jeugdzorg*. Openbare Les 18/05/2011 Hogeschool van Amsterdam.

Opgroeien, *Praktijkgids jeugdbescherming Vlaanderen: processen OCJ & SDJ Signs of Safety*, Brussel, 2019, Intern document Opgroeien

Opgroeien, *Lerende organisatie*, april 2019, Interne nota Opgroeien

Statement Purpose of Signs of safety, 4 dec 2020, Elia, Home of signs of Safety Knowledgebank

Turnell, A., & Edwards, S. (1999). *Signs of Safety: A Solution and Safety Oriented Approach to Child Protection Casework*, New York: Norton & Company, 240p.

Turnell, A. & Murphy, T., (2017). *Signs of Safety. Comprehensive Briefing Paper* (4th edition), East Perth: Elia International.

NOTEN

1. Andrew Turnell is samen met Steve Edwards de grondlegger van Signs of Safety
2. Statement Purpose of Signs of safety, 4dec 2020, Elia, Home of signs of Safety, Knowledgebank
3. Implementeren is reflecteren. Evidence based werken en de implementatie van interventies in de jeugdzorg. Openbare Les 18/05/2011 door dr. L. Boendermaker, Lector Implementatie in de jeugdzorg aan de Hogeschool van Amsterdam